

it owed something to the traditional gambling habit noticed by Jeannin and others writing of the sixteenth century, was encouraged by over-capitalization in relation to shrinking market outlets. In other words, there came a moment when the most active trading houses should have shifted headquarters once again, especially to Amsterdam or perhaps Frankfurt (whose money market sustained that of Antwerp in ways that are as yet none too clear). There was a whirlwind of bankruptcies between 1643 and 1654, a flight of capital and of artisans, casualties among the Diaspora. Even Baetens is tempted to write of stagnation, although better than anyone else he knows that adaptability was the secret of his 'zakenmilieu' and indeed produces figures for the Brabant watertoll and for lastgeld which incline one to prefer 'recession' to 'crisis'. The best days of the Italian trade (much of it still overland) were done, but not yet, as Everaert has shown, the Cadiz business, even if south Netherlanders had lost their predominance even there to the French. Antwerp, while obedient to the rhythms of the Spanish silver fleets, remained a major money market well into the eighteenth century. Until 29 April 1755 it was one of the dozen centres whose rates were quoted in *Lloyd's List*, which thereafter continued to print its name without a price - a fact at variance with Baetens's map (I, 249). It is for deeper enquiry into the century from 1650 that he looks, with a view to better understanding of the nineteenth-century economic restoration. A 'counter-factual' historian might put it somewhat differently. When Joseph II proposed to reopen the Scheldt, and when the Directory actually did so, what sort of economic complex was waiting to take advantage of it? How much business might it have threatened to take from London, an old partner but now a rival? Above all, over two centuries, was Amsterdam's obsessive veto only too well founded?

J.S. Bromley

H. van Bocxlaer, *Herzele 1643-1796. Een historisch-demografisch onderzoek* (Herzele dossier IX; Brussel: Centrum sociale structuren en economische conjunctuur, 1979, 239 blz.).

Met deze licentieverhandeling, een historisch-demografische studie over Herzele tijdens het *ancien régime* voegt het Centrum sociale structuren en economische conjunctuur van de VUB een nieuw dossier toe aan de reeks Herzele-dossiers waaruit wij reeds de nrs. 5, 6 en 7, handelend over de laatmiddeleeuwse heerlijkheid Herzele, bespraken. Het hier voorliggend dossier is in eerste instantie niet zoals voornoemde dossiers een bronnenuitgave of het verslag van een reeks colleges historische kritiek. Het presenteert zich als een volwaardige, men zou geneigd zijn te stellen 'klassieke' historisch-demografische studie, die langs de gevestigde en beproefde methodes van L. Henry en andere om: namelijk de gezinsreconstructie, na een analytisch-beschrijvend gedeelte tot de studie van nuptialiteit, fecunditeit en mortaliteit komt. De conclusies die de auteur aan het einde van zijn onderzoek formuleert klinken al even vertrouwd. Herzele blijkt - althans demografisch - tijdens het *ancien régime* geen *Einzelgänger* geweest te zijn, het tegendeel zou eerder verwonderd hebben. Natuurgebondenheid, demografische onrust tijdens de zeventiende eeuw, het doorbreken van de 'klassieke' demografische structuur vanaf het begin van de achttiende eeuw: verminderde impact van de 'klassieke' crises, natuurlijke bevolkingstoename... het heeft weinig zin er langer bij stil te staan. Wie ooit een historisch-demografische monografie heeft doorgenomen kent deze bevindingen. Er kleeft een *déjà vu*-ervaring aan een dergelijk onderzoek. Dit moge wellicht vrij negatief klinken, en het is een feit dat een bevestiging van wat reeds voor andere streken gekend was *in se* ook waardevol is, toch lijkt zo stilaan

het ogenblik rijp om in de historische demografie op basis van de nu toch wel voldoende voorhanden zijnde dorpsmonografieën tot meer globale conclusies te komen en het nieuwe onderzoek meteen op andere aspecten te richten.

Zonder hiermee afbreuk te doen aan de verdienste van de heer Van Bocxlaer die technisch-demografisch onberispelijk werk heeft afgeleverd, maar wie zich van meet af aan tot een dorp beperkt kan ook bezwaarlijk conclusies formuleren die het dorpsniveau te boven gaan. Nu herhalen we graag dat dergelijk basiswerk een bittere noodzaak is wil men ooit tot een enigszins gefundeerde synthese komen. De vraag in dit geval blijft of men dergelijk onderzoek integraal als een apart dossier moet publiceren. Het pleit overigens voor de wetenschappelijke eerlijkheid van de auteur dat hij kennelijk zelf dit dilemma heeft gevoeld. Herhaaldelijk waarschuwt hij zijn lezers voor de smalle basis waarop conclusies gefundeerd werden, voor de soms schrijnende beperktheid van het basismateriaal waarmee diende te worden gewerkt en de fatale beperking, zelfs inzake vraagstelling, van zijn onderzoek (6, 24, 35, 45, 47, 50, 69, 77, 86, 94, 103, 111, 115-119, 123, 124, 127, 138, 146, 150, 153, 156, 158, 162, 163). Uiteindelijk moet men zich als recensent de vraag stellen bij het lezen van zoveel jammerklachten of de heer Van Bocxlaer wel met dit onderzoek zou zijn begonnen wanneer het niet Herzele betrof? En waarom dit zo vlug publiceren, wanneer de auteur zelf in de inleiding en bij het overzicht van de bronnen aanduidt dat op het Rijksarchief te Gent nog 'een enorme massa bronnen' (5) ongeïnventariseerd overblijft, naast de dekanale verslagen en kerkelijke administratieve bronnen waarvan hij zelf het belang voor het historisch-demografisch onderzoek over de bestudeerde periode aangeeft?

Doch ook in de wijze waarop dit dossier is uitgegeven herkennen we de haast en het flagrante gebrek aan afwerking die ook de overige door ons besproken Herzele-dossiers kenmerken. Vooreerst zijn er de banale, doch storende materiële slordigheden: de pagina's 17 en 18 lijken te zijn verwisseld, dat de uitgavevorm goedkoop is kan uiteraard geen bezwaar zijn: of dit moet samengaan met verschillende lettertypes die bij grafiek bijlage 2 (188-189) - zowat de belangrijkste grafiek uit de reeks - de perfecte onleesbaarheid bereiken, is een andere vraag. In de voetnoten doorheen het ganse werk is niet steeds duidelijk of we met een tijdschriftartikel dan wel met een publikatie in boekvorm te maken hebben. De vaak geciteerde licentieverhandeling van G. Hectors is intussen gepubliceerd, al kan dit ongeveer gelijktijdig met dit dossier gebeurd zijn¹. Dr. C. Vandenbroeke krijgt er op de pagina's 20, 32, 39 en 40 een collega bij in de persoon van dr. C. Vanden Broecke en kan zichzelf in de bibliografie alfabetisch onder de 'B' terugvinden (234). Naast deze detailkritiek rest ons nog de vaststelling dat uitgerekend deze bibliografie bewijst hoe eng de auteur bij dit onderzoek op het strikte domein van de historische demografie is gebleven. Op enkele oorlogsgebeurtenissen en epidemieën na wordt er weinig aan contextduiding gedaan. Voornamelijk inzake sociaal-economische gegevens had hier heel wat meer kunnen worden uitgepuurd: termen als 'de niet agrarisch producerende mens' (14-15) en 'de mens' (90, 149) kunnen misschien nog in een verhandeling worden gebruikt, hier lijken ze minder geschikt. Een globale synthese op conjunctureel en sociaal-economisch vlak door prof. E. Scholliers schijnt in de reeks Herzele-dossiers echter in de maak te zijn, van dit dossier zal hoe dan ook niet gezegd kunnen worden dat het te vroeg gekomen is.

Mare Boone

1. G. Hectors, *Historisch-demografische studie van een Kempense plattelandsgemeente: Kalmthout op het einde van het Ancien Régime, 1678-1828* (Brussel: Gemeentekrediet van België, 1979).

Y. Moreau, *Les bourgmestres de Liège au XVIIIe siècle. Provenance et biographie sociale d'une aristocratie à la fin de l'Ancien Régime* (Anciens Pays et Assemblées d'Etats/Standen en Landen, LXXIV; Heule: UGA, 1978, 275 blz.).

In 1684 werden belangrijke wijzigingen aangebracht in de gang van zaken bij de benoeming van de burgemeesters van Luik. Na dat jaar waren zij geen personen van doorslaggevend politiek gewicht meer in de stad, laat staan in het Prins-Bisdom. Er werden er elk jaar twee benoemd, volgens een ingewikkelde procedure die op een wonderlijk mengsel van loting en verkiezing neerkwam. Twee groepen personen, die de 'Chambres' van de burgerij en de Prins-Bisschop vertegenwoordigden, konden, naast het lot, elk invloed oefenen op de benoeming van één persoon, zodat we van een Gemeente- en een Heer-burgemeester zouden kunnen spreken. Van 1684 tot 1794, het eindjaartal van het Prins-Bisdom en het begin van de 'Franse Tijd', zijn er op deze wijze 161 burgemeesters benoemd, waarvan er één het ambt niet heeft willen aanvaarden.

Deze 161 burgemeesters vormden, al waren ze dan geen machthebbers van belang meer, een groep personen van aanzien. De statusgroep van aristocratische burgemeestersfamilies was de inzet van de studie voor een licentiaatsverhandeling, die in het studiejaar 1973-1974 aan de Letterenfaculteit van de Luikse Universiteit is voorgelegd. En die verhandeling is de grondslag van dit boek gebleven, al is er, onder meer op advies van professor Hélin, wel wat aan gewijzigd. De auteur heeft het onderzoek uitgestrekt tot de geografische herkomst der burgemeestersfamilies, hun sociale positie en economische activiteit, alsook tot de demografische situatie en het carrièrepatroon die voor het burgemeesterlijk milieu kenmerkend waren.

Men kan dus zeggen dat wij hier te maken hebben met patriciaatsonderzoek. Het beperkt zich weliswaar tot de burgemeestersfamilies, maar toch is er een opvallende overeenkomst tussen dit werk en datgene wat in Nederland, na de verschijning van de boeken van Elias en De Vos en soms ook wel daarop gebaseerd, is gedaan door diverse onderzoekers, onder meer door H. van Dijk en ondergetekende. Het zou geen zin hebben dit feit hier te vermelden, ware het niet dat Moreau tot 1978 in de mening blijkt te hebben verkeerd dat hij met onderzoek van deze aard in zijn eentje heeft gepioneerd in niemandsland. Hij weet, zegt hij, niets anders van deze aard te noemen, en maakt dan ook slechts melding van de demografische studie van Henry over het patriciaat van Genève. Met de daarin geboden conclusies vergelijkt hij zijn uitkomsten, kennelijk zonder te weten dat hetzelfde al door anderen was gedaan met het patriciaat van een andere stad als inzet. Wel verwijst hij naar het nummer van het *Tijdschrift voor Geschiedenis* waarin het resultaat van dat onderzoek is afgedrukt, maar bij die verwijzing gaat het hem slechts om een artikel van Hélin, het enige in dat nummer dat in de Franse taal is afgedrukt.

Het blijft een merkwaardige zaak dat de auteur van een werk dat totstandgekomen is in en handelt over een gebied zó dicht bij de taalgrens dat plaats- en familienamen van Nederlandse bodem (Maestricht, Wijk-lez-Maastricht -sic!-, Eysden, Neer-Kanne, Ryckholt, Gulpen, Margraten, Borgharen; Van der Heyden, Van den Steen, Van Buel) niet van de lucht zijn, het blijkbaar niet heeft klaargespeeld eens wat over die grens heen te kijken. Was dit wel gebeurd, dan was het zeker mogelijk geweest de conclusies uit eigen onderzoek hier en daar nog aan te vullen en te verstevigen. En ook hadden wellicht, bij een vroeg contact, de onderzoekers aan weerszijden van de taalgrens nog wel wat kunnen leren van de aan de andere zijde gebruikte methoden.

Het is overigens niet nodig hier de door Moreau gebruikte onderzoeksmethoden te bekritisseren. Op de presentatie van zijn onderzoekresultaten valt echter wel af te dingen. Die